

А.В. Доўгаль

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.А. Куляшова

ЭМАЦЫЯНАЛЬНАСЦЬ І ЭМАТЫЎНАСЦЬ: ПАДСТАВЫ РАЗМЕЖАВАННЯ

1. Уводныя заўвагі. Вядома, рацыянальнаму ў маўленні спадарожнічае эмацыянальнае як другі неад'емны кампанент чалавечага інтэлекту: «“чалавек разумны” – гэта абавязкова яшчэ і “чалавек эмацыянальны”» [3, с. 8]. Пытанні эмацыянальнасці маўлення, выражэнне псіхічных рэакцый вербальнымі сродкамі абумовілі станаўленне і развіццё новай памежнай дысцыпліны – *лінгвістыкі эмоцый* (або *эматыўнай лінгвістыкі*, ці *эматалогіі*), “аднаго з перспектыўных напрамкаў сучасных даследаванняў, які мае выразную прагматычную скіраванасць” [3, с. 3]. Праблемнае поле эматалогіі ўключае пытанні як уласна лінгвістычныя, так і псіха-, сацыя-, этналінгвістычнага характару.

2. Катэгорыя эмацыянальнасці. Эмоцыі і пачуцці як феноменальныя праявы чалавечай псіхікі з'яўляюцца аб'ектам даследавання для многіх навук: псіхалогіі, фізіялогіі, філасофіі, сацыялогіі, педагогікі, літаратуразнаўства,

лінгвістыкі і інш. Кожнай з іх уласцівы свой падыход да вывучэння эмацыянальнай сферы чалавека і сваё разуменне яе сутнасці.

Так, у псіхалогіі эмацыянальнае і рацыянальнае ўключаюцца ў псіхалагічную будову асобы і знаходзяцца ў дынамічным адзінстве, чым тлумачыцца дамінаванне то аднаго, то другога ў дзейнасці чалавека (пры захаванні абодвух кампанентаў).

Абагульнена, *эмоцы* – гэта спосаб стаўлення чалавека да рэчаіснасці ў выглядзе непасрэдных перажыванняў: “Пачуцці чалавека адлюстроўваюць будову яго асобы, выяўляючы яе накіраванасць, яе ўстаноўкі: *што* пакідае чалавека аб’якавым і *што* закранае яго пачуцці, *што* яго радуе і *што* прымушае сумаваць, звычайна ярчэй за ўсё выяўляе – а часам выдае – сапраўдную яго сутнасць” [5, с. 247].

Дыскусійны характар мае праблема суадносін аў эмоцый і пачуццяў. З аднаго боку, гэтыя паняцці ўтвараюць іерархічную сістэму формаў адлюстравання рэчаіснасці: эмоцыі падпарадкоўваюцца пачуццям, з’яўляючыся больш элементарнымі эмацыянальнымі рэакцыямі ў параўнанні з пачуццямі. З другога боку, эмоцыі і пачуцці цесна звязаны паміж сабой, таму могуць не адрознівацца, а разглядацца як адна псіхічная з’ява, тэрміналагізаваная як “эмоцыя” ў шырокім сэнсе.

З пазіцыі псіхалогіі эмацыянальнае жыццё чалавека разглядаецца як шматгранны феномен, і гэтым абумоўлена існаванне мноства тэорый даследавання эмоцый, у якіх вырашаюцца пытанні прыроды эмоцый; крытэрыяў эмацыянальных з’яў і іх разнапланавасці; умоў узнікнення эмоцый; сувязі эмоцый і працэсаў матывацыі, эмоцый і працэсаў пазнання; функцый эмоцый; дынамікі эмоцый, фізіялагічных механізмаў эмоцый. Усе яны і многія іншыя ўтвараюць праблематыку асобнай псіхалагічнай дысцыпліны – псіхалогіі эмоцый, канцэптуальныя ідэі якой прадстаўлены манаграфічнымі і калектыўнымі выданнямі [4].

У псіхалагічнай навуцы эмоцыі размяжоўваюць з *эмацыянальнасцю* – індывідуальна ўстойлівай уласцівасцю чалавека, абумоўленай яго здольнасцю рэагаваць на эмацыянальныя сітуацыі. Эмацыянальнасць мае шырокі дыяпазон спосабаў праўлення, куды ўключаюцца змены нейрафізіялагічнага стану арганізма, жэсты, міміка, знешні выгляд чалавека, яго паводзіны, а таксама маўленне.

Такім чынам, у псіхалогіі даследуецца перадусім чалавек і разнастайныя спосабы яго эмацыянальных рэакцый на раздражняльнікі.

3. Катэгорыя эмацыянальнасці. У лінгвістыцы, у адрозненне ад псіхалогіі, эмоцыі разглядаюцца цалкам з іншага ракурсу: аб’ектам даследавання выступаюць моўныя і маўленчыя механізмы абзначэння і выражэння эмацыянальных фактаў псіхікі, бо “пачуцці толькі тады набываюць

значнасць для моваведа, калі яны выражаны лінгвістычнымі сродкамі” [1, с. 136].

Аднак і ў мовазнаўстве ўзнікае праблема разумення эмоцый: эмоцыя паводле слоўніка трактуецца як “душэўнае перажыванне, пачушсё” [6, с. 775], а значыць, тэрміны *эмоцыя* і *пачуццё* атаясамліваюцца. Супрацьлеглае меркаванне выказвае А. Вяжбіцкая, падтрымліваючы многіх аўтараў, якія сцвярджаюць, што эмоцыі не могуць быць зведзены да пачуццяў [2, с. 342].

На ўзроўні мовы эмацыянальнасць як псіхалагічная катэгорыя, якая ахоплівае цэлы комплекс псіхічных рэакцый, прэзентуецца *эматыўнасцю* як моўнай катэгорыяй. Калі эмацыянальнасць характарызуе дзеянні і стан чалавека ў эмацыянальных сітуацыях і з’яўляецца дыферэнцыяльнай рысай асобы, успрымальнай да такіх сітуацый, то *эматыўнасць* забяспечвае моўцу эмацыянальную разрадку праз моўна-маўленчыя сродкі. Таму *эматыўнасць* толькі адзін са складнікаў цэлага разнароднага комплексу спосабаў выражэння эмацыянальнасці, але складнік самадастатковы. Відавочна, паняцце эмацыянальнасці шырэйшае за паняцце *эматыўнасці*: *эматыўнасць* – адзін з аспектаў эмацыянальнасці, моўна-маўленчае яе ўвасабленне.

Эматыўнасць у якасці моўнай катэгорыі правамерна разглядаць вузка, а менавіта на ўзроўні моўных і маўленчых сродкаў выражэння эмоцый, не адносячы сюды сродкі называння і апісання эмоцый і пачуццяў.

4. Высновы. Такім чынам, падставы для размежавання паняццяў “эмацыянальнасць” і “эматыўнасць” ёсць, і гэта перш за ўсё аб’ект даследавання: у псіхалогіі – гэта чалавек і яго эмацыянальны стан, у лінгвістыцы – гэта маўленне чалавека і вербальныя сродкі выражэння яго эмацыянальнага стану. Эмацыянальнасць і *эматыўнасць* з’яўляюцца катэгорыямі розных навуковых дысцыплін – псіхалогіі і лінгвістыкі адпаведна.

Літаратура

1. Вандриес Ж. Аффективный язык // Язык / Пер. П.С. Кузнецова. – 3-е изд. – М., 2004. – С. 134-150.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / Пер. М.А Кронгауза. – М.: Русские словари, 1996. – 416 с.
3. Жельвис В.И. Эмотивный аспект речи. Психолингвистическая интерпретация речевого воздействия. – Ярославль: ЯГПИ им. К.Д. Ушинского, 1990. – 81 с.
4. Психология эмоций: учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по напр. и спец. психологии / Авт.-сост. В. Вилюнас. – СПб.: Питер, 2004. – 496 с.
5. Рубинштейн С.Л. Эмоции // Психология эмоций: учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по напр. и спец. психологии / Авт.-сост. В. Вилюнас. – СПб., 2004. – С. 244-256.
6. ТСБЛМ – Глупачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / Пад рэд. М.Р. Судніка, М.Н. Крыўко. – Мн.: БелЭн, 2002. – 784 с.